

Krzysztof Fedorowicz

Walka z ekstremizmem jako instrument represji politycznych na Białorusi

Nowelizacja ustawy „O przeciwdziałaniu ekstremizmowi” na Białorusi doprowadziła do znacznego rozszerzenia i zaostrzenia kar za działalność antypaństwową. Władze zdecydowały o prawie całkowitej likwidacji organizacji pozarządowych i przejawów niezależnego myślenia. Tym samym jesteśmy świadkami największej fali represji politycznych w niepodległej Białorusi.

Ideologiczna krucjata. Autorytarny reżim na Białorusi nieustannie prowadzi „walkę” na froncie ideologicznym ze strukturami społeczeństwa obywatelskiego. Szczególnie po roku 2004 i tzw. pomarańczowej rewolucji na Ukrainie oraz próbach zorganizowania podobnej w Mińsku w 2006 r. dało się zauważyć zwiększoną presję ukierunkowaną na kwestie bezpieczeństwa. Alaksandr Łukaszenka dostrzegł realną groźbę utraty władzy i nakazał swoim urzędnikom, aby byli bardziej skuteczni w zwalczaniu masowych protestów. Wzorując się na rosyjskich rozwiązaniach, już w 2006 r. białoruski parlament przyjął ustawę „O przeciwdziałaniu ekstremizmowi”, która stała się podstawowym orężem w ideologicznej batalii białoruskiego reżimu.

Po brutalnym stłumieniu masowych protestów w 2020 r. doszło do nasilenia działań mających na celu eliminację wszelkich przejawów niezależnej myśli i poglądów niezgodnych z oficjalnym przekazem państwowym. Łukaszenka poinformował o zaostrzeniu środków kontroli wobec społeczeństwa i kar za działalność ekstremistyczną oraz zdecydował o znaczącym poszerzeniu środków represyjnych i podstaw prawnych podejmowanych działań. Szczególnym zagrożeniem dla reżimu stały się niepodlegające państwowej kontroli organizacje białoruskiego trzeciego sektora, wobec których podjęto kroki mające na celu ich podporządkowanie państwu lub całkowitą likwidację wymuszoną względami prawnymi. W tym celu 12 października 2021 r. Rada Ministrów Republiki Białoruś przyjęła zarządzenie „W sprawie środków przeciwdziałania ekstremizmowi i rehabilitacji nazizmu”, co znacznie poszerzyło możliwość kontynuowania represji motywowanych politycznie. Od tej pory pojęcie ekstremizmu i działalności ekstremistycznej stało się użyteczną i szeroko stosowaną przez władze podstawą do likwidacji niewygodnych organizacji i represjonowania obywateli uznanych za nielojalnych.

Prawo kontra ekstremizm. W latach 2021-2023 przeprowadzono zasadniczą nowelizację ustawy „O przeciwdziałaniu ekstremizmowi”, w wyniku której doszło do znacznego poszerzenia definicji ekstremizmu politycznego oraz działań traktowanych jako ekstremistyczne. Dodano także nowe podmioty mogące taką działalność prowadzić.

Ekstremizm (działalność ekstremistyczną) zdefiniowano jako działalność obywateli Białorusi, cudzoziemców, osób bez obywatelstwa, partii politycznych, związków zawodowych, organizacji społecznych i religijnych, organizacji zagranicznych i międzynarodowych, ugrupowań i indywidualnych przedsiębiorców skierowaną na planowanie, organizację, przygotowanie i przeprowadzenie zamachu na niezależność, integralność terytorialną, suwerenność oraz podstawy ustroju konstytucyjnego państwa.

W sposób wręcz drastyczny rozszerzono i sprecyzowano katalog przestępstw, zgodnie z którym za działanie ekstremistyczne uważa się zarówno akt terroru, jak i rozdawanie broszur na ulicznej demonstracji. Do działalności podlegającej sankcjom z tytułu obowiązującej ustawy zaliczono m.in. próbę zmiany ustroju konstytucyjnego; przejęcie władzy drogą niekonstytucyjną; utworzenie ugrupowania ekstremistycznego; udział w jego działalności; udział w szkoleniach lub przygotowaniach do działalności ekstremistycznej; rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji o sytuacji polityczno-ekonomicznej i międzynarodowej państwa; znieważenie przedstawicieli władzy; utworzenie nielegalnej grupy zbrojnej i prowadzenie działalności terrorystycznej; zachęcanie do wrogości politycznej lub ideologicznej; organizowanie i przeprowadzanie masowych zamieszek, aktów wandalizmu, związanych z zajęciem gmachów i budynków; aktywny udział w tych

działaniach, motywowanych wrogością bądź waśnią rasową, narodową, religijną, socjalną, polityczną, ideologiczną; rozpowszechnianie materiałów o charakterze ekstremistycznym, ich przygotowywanie, publikację bądź przewożenie w celu kolportażu; rehabilitację nazizmu, propagowanie, demonstrowanie, przygotowanie i rozpowszechnianie symboliki nazistowskiej; utrudnianie prowadzenia działalności organów państwowych, w tym komisji wyborczych; występowanie przeciwko działalności urzędników państwowych połączone z użyciem przemocy lub groźby jej użycia; finansowanie działalności ekstremistycznej; wzywanie do organizowania nielegalnych zebrań, mitingów, ulicznych pochodów, demonstracji, pikietowania; zmuszanie do uczestnictwa w takich przedsięwzięciach z wykorzystaniem obietnicy wynagrodzenia oraz organizację masowych akcji protestacyjnych skutkujących śmiercią ludzi bądź utratą zdrowia.

Znacznie poszerzono granice działalności ekstremistycznej oraz przyspieszono procedurę likwidacji organizacji oskarżonej o prowadzenie takiej działalności. Wcześniej decyzję o likwidacji podejmował Sąd Najwyższy, a po nowelizacji ustawy o przeciwdziałaniu działalności ekstremistycznej – każdy sąd powszechny. Poszerzono katalog podmiotów odpowiedzialnych za jej zwalczanie – oprócz prezydenta, rządu i resortów siłowych są to obecnie ministerstwa kultury, edukacji, religii i narodowości, organy sprawiedliwości oraz Narodowa Akademia Nauk Białorusi. Wprowadzono możliwość pozbawienia obywatelstwa za prowadzenie działalności ekstremistycznej oraz zaocznego skazywania osób przebywających poza krajem, a także konfiskaty majątku.

Publiczne napiętnowanie. Wszystkie podmioty odpowiedzialne za zwalczanie ekstremizmu zobowiązano do przekazywania, dwukrotnie w ciągu roku, informacji do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych o podejmowanych w tym względzie działaniach. Zobowiązano resort spraw wewnętrznych do przygotowania i aktualizowania listy organizacji ekstremistycznych oraz osób prowadzących taką działalność. Powołano także specjalną komisję, zajmującą się oceną materiałów funkcjonujących w przestrzeni publicznej pod kątem występowania w niej treści ekstremistycznych.

Na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych umieszczono „Wykaz obywateli Republiki Białorusi, cudzoziemców lub bezpaństwowców zaangażowanych w działalność ekstremistyczną”, który według stanu na grudzień 2023 r. zawiera 3595 nazwisk. W zdecydowanej większości są to obywatele Białorusi, ponadto kilkadziesiąt osób z Rosji, po kilkanaście z Ukrainy, Uzbekistanu, Kazachstanu i RFN oraz pojedyncze osoby z Polski, Litwy, Estonii, Gruzji, Armenii i Azerbejdżanu. Wobec każdego wydano orzeczenie sądu w związku z popełnieniem przestępstw o charakterze ekstremistycznym. Osobom umieszczonym na liście przez 5 lat zabrania się prowadzenia działalności związanej z obrotem środkami odurzającymi, bronią, materiałami wybuchowymi, działalnością dydaktyczną, wydawniczą, a także z piastowaniem stanowisk rządowych lub pełnieniem służby wojskowej. Transakcje finansowe tych osób podlegają szczególnej kontroli w celu zapobiegania praniu dochodów z przestępstwa i finansowaniu działalności ekstremistycznej. Z kolei cudzoziemcom umieszczonym na liście można odmówić wydania wizy na wjazd do Republiki Białorusi lub odmówić wjazdu na jej terytorium. Na stronie internetowej ww. ministerstwa znajduje się także wykaz organizacji, formacji oraz indywidualnych przedsiębiorców zaangażowanych w działalność ekstremistyczną.

Z kolei na stronie internetowej Ministerstwa Informacji znajduje się spis ekstremistycznych materiałów (liczący 819 stron), takich jak książki (np. *Mein Kampf* Adolfa Hitlera, lecz także wydany w Polsce śpiewnik pt. *Polskie pieśni patriotyczne*), wideo materiały, strony internetowe, broszury, materiały informacyjne, nalepki, naszywki, emblematy, zapalniczki, odznaki i medale faszystowskie, fotografie i inne. Tym samym wystarczy mieć w domowej biblioteczce książkę uznaną za ekstremistyczną, posiadać w pamięci telefonu kanał informacyjny Nexta w komunikatorze Telegram, na ubraniu naszywkę z zakazaną treścią, a w domowym telewizorze kanał Bielsat, aby podlegać sankcjom za działalność niezgodną z białoruskim prawem.

Wnioski. Po zmianach prawnych przeprowadzonych pod koniec 2023 r. białoruski reżim ma praktycznie nieograniczone spektrum narzędzi do przeciwdziałania ekstremizmowi politycznemu i jakiegokolwiek działalności opozycyjnej. Przeciwdziałanie ekstremizmowi na Białorusi przybrało masowy charakter i stało się jednym z podstawowych celów funkcjonowania instytucji państwowych. Pozwoliło to na kwalifikowanie wszelkich przejawów opozycyjności bądź nieposłuszeństwa obywatelskiego czy też propagowania haseł wzywających do demokratyzacji państwa jako czynów o charakterze ekstremistycznym.

Tym samym doszło do zdecydowanego zwiększenia skali represji wobec społeczeństwa i kontroli nad Białorusinami. Ponadto tak wzmocniono rolę struktur siłowych, aby odgrywały one kluczową rolę w kształtowaniu polityki państwa wobec społeczeństwa.

Głównym motywem takich działań reżimu jest pełna likwidacja niezależnego sektora obywatelskiego. Od 2020 r. na Białorusi zlikwidowanych zostało ponad 1400 organizacji pozarządowych i stowarzyszeń, a w roku 2023 około 900 znajdowało się w stanie przymusowej likwidacji. Z dotychczas istniejących na Białorusi 15 partii politycznych jedynie 3 proreżimowe przeszły procedurę tzw. ponownej rejestracji w 2023 r. Efektem jest przymusowa neutralizacja społecznego niezadowolenia, a także surowe konsekwencje wobec protestujących oraz praktyczna eliminacja środowisk, które w przyszłości mogłyby stanowić podstawę obywatelskiego ruchu na rzecz demokratyzacji systemu.